

**Základní škola Prostějov, ul. E. Valenty 52
Edvarda Valenty 3970/52, 796 03 Prostějov 3**

PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

součást minimální preventivní strategie školy

- **společný postup všech pedagogů při řešení šikany**
 - **šetření jejího výskytu**
 - **režim proti šikanování**
- **vhodný způsob seznámení rodičů s nekompromisním bojem školy proti šikaně**

prameny:

Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentu ve školách a školských zařízeních, č.j. 21291/2010-28

Michal Kolář: Bolest šikanování, Portál Praha 2005

přednášky Mgr. Michaely Veselé, Společně k bezpečí o.s.

vypracovala: Mgr. Markéta Talandová, školní metodik prevence

CO TO JE ŠIKANOVÁNÍ? Je to jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašit jiného žáka, případně skupinu žáků.

Na šikanování je třeba dívat se ze tří praktických pohledů:

- a/ šikanování jako nemocné chování
- : fyzická agrese a použití zbraní
 - : slovní agrese a zastrašování zbraněmi
 - : krádeže, ničení, manipulace s věcmi
 - : násilné a manipulativní příkazy
 - : zraňování izolací a oklikou
 - : zraňování „uměleckými“ výtvary
- vnější pohled
- : přímé, nepřímé
 - : fyzické, verbální
 - : aktivní, pasivní

b/ šikanování jako závislost

c/ šikanování jako porucha vztahů ve skupině

Abychom šikaně mohli účinně zabránit, musíme pochopit, jak funguje zakrývající a protiúdržavný systém.

STADIA ŠIKANOVÁNÍ

Motto: Školní šikanování je nemoc skupinové demokracie a má svůj zákonitý vnitřní vývoj.

První stadium se v podstatě odehrává v jakékoliv skupině. Všude je někdo neoblíbený nebo nevlivný, na jehož úkor je prima dělat si „legrácky“. Pak to ale jde dál, skupina si najde jakéhosi otloukánka. Třetí stadium už je klíčové. Vydělí se jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Do této chvíle lze věci jasně řešit. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem i pro opravdu slušné děti a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu – totalitě – se stane šikanování skupinovým programem.

první stadium – zrod ostrakismu

- mírné, převážně psychické formy násilí, okrajový člen skupiny se necítí dobře. Je neoblíben, není uznáván. Ostatní ho odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, dělají na jeho účet drobné „legrácky“, jde už o zárodek šikany a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje

druhé stadium – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

- když stoupá napětí, vydělení žáci slouží jako hromosvod, ostatní si na nich odreagovávají nepříjemné pocity. Manipulace přitvrzuje, objevuje se i fyzická agrese

třetí stadium – vytvoření jádra

- skupina agresorů už plánovitě a promyšleně šikanuje nejvhodnější oběti

čtvrté stadium – většina přijímá normy

- normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem, málokdo se už dokáže tlaku většiny postavit, i mírní a ukáznění se začnou chovat krutě, aktivně se týraní účastní a prožívají při tom uspokojení

páté stadium – totalita neboli dokonalá šikana

- násilí jako normu už přijala celá třída, násilí je skupinový program, žáci jsou rozděleni na dvě skupiny – jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná

ZAKRÝVAJÍCÍ SYSTÉM

- a/ lze těžko získat od oběti podrobnější a objektivní údaje
- b/ agresori často lžou, musíme pracovat s falešnými svědky, svědci jsou nuceni ke lhaní a odvolávání výpovědi
- c/ ostatní se bojí vypovídat
- d/ rodiče agresorů chrání své děti
- e/ rodiče oběti se obávají spolupracovat při vyšetřování
- f/ někdy pedagogové, třeba i nevědomky, chrání vůdce a brání tak ve vyšetřování

Kdo šikanuje:

- dítě se silnou touhou a potřebou někomu ubližovat, patří sem i touha po moci
- forma sdělení, co jinému vadí byla nešťastná – děti tomu nerozumí, nebo je to inspiruje
- děti špatně odhadnou míru, co je pro druhé ještě snesitelné, posuzují to podle sebe
- děti jsou „nesprávně“ vedené dospělou autoritou, výchova příliš upřednostňuje individuální potřeby a zájmy

Motivy šikanování:

- upoutání pozornosti
- zabíjení nudy
- motiv „mengeleho“ – co jiní vydrží
- žárlivost
- „prevence“ – týraný sám týrá, aby ochránil sebe
- touha vykonat něco „velkého“

Agresori:

- hrubý, primitivní, impulsivní, s kázeňskými problémy, narušený vztah k autoritě
- slušný, kultivovaný, přehnaně úzkostný
- „srandista“, oblíbený, vlivný, výmluvný, se značnou sebedůvěrou

V rodinách některých agresorů se objevuje brutalita a agrese rodičů, někteří agresori také bývají vedeni velmi přísně a důsledně, až vojensky bez lásky

Oběť:

- „slabé“ dítě s tělesným nebo psychickým handicapem
- příliš „silné“ dítě, může jít i o nahodilou oběť
- nějakým způsobem „deviantní“ dítě a nekonformní, jiná rasa, etnikum, jazyk
- dítě tiché, plaché, zvýšeně citlivé, úzkostné, málo samostatné, neasertivní, neprosadí se
- nováček v kolektivu – nezná tu pravidla a sociální síť
- někdo má stále životní scénář oběti

Můžeme pozorovat: nepozornost při vyučování
zhoršení prospěchu
nadměrná omluvená i neomluvená absence
poruchy sebehodnocení, narušené, negativní sebepojetí
nejistota, stále přítomný a znatelný strach

Rizikové skupiny:

- výběrové třídy – děti tu mají sklon zaměřit se jen na výkon a „žebříčkovat“
- 1. třída a 6. třída na ZŠ, jakékoliv nově vzniklé kolektivy
- 1. ročník na SŠ

Oběť má často nadměrně ochrannou matku, výchově není přítomen otec, ani žádný další mužský vzor. Oběť může také mít silnou a dominantní matku. Některé rodiny obětí jsou neurotické a úzkostné. Setkáváme se i s nepřátelskými, tvrdými a kritickými rodiči, kteří znevažují důstojnost svého dítěte.

Varovné – nepřímé znaky šikany: možno zjistit dotazníky

- dítě je o přestávkách často samo, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády
- při týmových sportech je volen do družstva jako poslední
- o přestávkách vyhledává blízkost učitelů
- má-li dítě mluvit před třídou, je ustrašené, nejisté
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči, uzavírá se do sebe
- školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje
- má poškozené, znečištěné, případně rozházené věci
- zašpiněný nebo poškozený oděv
- stále postrádá nějaké své věci
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit

Přímé znaky šikanování: skryté volání oběti o pomoc

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty. Důležité je, do jaké míry je tímto konkrétní dítě zranitelné
- kritika, výtky na adresu dítěte, pronášené nepřátelským až nenávislným nebo pohrdavým tónem
- nátlak, aby dával věcné nebo peněžité dary šikanujícímu nebo aby za něj platil
- příkazy, které dostává od jiných spolužáků, pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje
- nátlak k vykonávání nemorálních až trestných činů či nucení ke spoluúčasti na nich
- honění, strkání, žduchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout

Rodiče by si měli všimnout těchto příznaků:

- za dítětem domů nepřicházejí spolužáci a jiní kamarádi
- dítě nemá kamaráda, se kterým by si telefonovalo, trávil volný čas apod.
- dítě není zváno na návštěvy k jiným dětem
- nechce jít do školy, odkládá odchod z domova, můžeme pozorovat strach, ztráta chuti k jídlu
- nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, střídá cesty, prosí o odvoz
- chodí domů hladové /berou mu svačinu nebo peníze na ni/
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze spaní
- ztrácí zájem o učení, nesoustředí se
- je doma smutné či apatické nebo má výkyvy nálad, zmínky o sebevraždě, nechce se svěřit
- žádá peníze, udává nevěrohodné důvody jejich potřeby, případně doma peníze krade
- nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí
- neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, i zloba vůči rodičům
- neurčité bolesti hlavy, břicha, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma, své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat
- dítě se vyhýbá docházce do školy
- dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku

PRVNÍ POMOC

Pedagog si musí uvědomit, že se stane laickým kriminalistou a psychologem, musí ochránit a hlavně emočně podpořit oběť, v neposlední řadě se musí citově i časově angažovat!

Odhalení šikany: informace rodičů o podezření na šikanu, nebo přímo žádost, o její vyšetření
náhlé „provalení“, informovat se na pozorování kolegů
zoufalá reakce oběti či jejího kamaráda

Nutno zjistit závažnost situace:

- 1/ chování, spolupráce, vztahy, celková atmosféra ve třídě
- 2/ závažnost a četnost agresivních projevů
- 3/ doba, po kterou šikanování trvalo
- 4/ počet obětí a agresorů

! Počáteční stádium šikany /stupeň 1 – 3/ zvládne škola vyřešit sama.

tým pro řešení: třídní učitel, další svědek či svědci z řad pedagogů, metodik prevence, výchovný poradce, vedení školy, popř. rodič

STAV ZAFIXOVAT A NEZHORŠOVAT!

VE TŘÍDĚ SE MUSÍ DÁT UČIT, ŽÁCI SE MAJÍ K SOBĚ CHOvat SLUŠNĚ!

Zjistit, co se stalo, pokusit se odhalit celý příběh šikany. Stav musíme stabilizovat a nezhoršovat.

Hledáme odpovědi na otázky

- : kdo je oběť, popřípadě kdo jsou oběti
- : kdo je agresor, kolik jich je, kdo je iniciátor, kdo aktivní účastník, je někdo oběť i agresor
- : co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětím
- : k jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo
- : jak dlouho šikanování trvá

JEN POSLOUCHÁME – vše zapisujeme /či jinak dokumentujeme/ a snažíme si vytvořit pravdivý obraz

Co dělat, když zjistím počáteční šikanu?

- 1/ rozhovor s informátory, popřípadě s obětí či oběťmi
- 2/ nalezení vhodných svědků
- 3/ individuální případně konfrontační rozhovory se svědky
NIKDY konfrontace oběť – agresor!
- 4/ zajištění ochrany obětím
- 5/ rozhovor s agresory, případná konfrontace mezi nimi

Důležité je vedení rozhovoru – možno použít některou z těchto metod

- „zahřívací předkolo“ – navození atmosféry, řídí se podle toho, s kým jednáme. Svědky povzbudíme, ujistit, že jejich spolupráce nebude prozrazena. U falešných svědků a agresorů využijeme momentu překvapení, šokujeme důkazy a detailními popisy

- monolog – souvisle vypovídá, co se dělo, zapletení se do vlastních lží
- dialog – kladení otázek, přitlačení ke zdi, pracujeme s citovým napětím, odkrývání rozporů, pracujeme s vnitřním konfliktem
- konfrontace – bedlivé pozorování a naslouchání

Náprava – chceme zastavit šikanování, obnovit platnost oficiálních norem a hlavně zabezpečit ochranu oběti

metoda vnějšího nátlaku

1. individuální nebo komisionální pohovor

- u počátečního stadia šikany stačí vyvinout pedagogický nátlak mezi „čtyřma očima“ nebo při setkání třídního, učitele, agresora a rodičů
- u pokročilých stadií – komisionální pohovor – komise: třídní učitel, výchovný poradce, metodik prevence, vedení školy, agresor a jeho rodiče /ne více agresorů s rodiči!/: seznámíme rodiče s problémem, vyjádří se pedagogové, žák i rodiče, komise rozhoduje za zavřenými dveřmi a pak přítomné seznámí se závěrem, komise si poté vše zhodnotí pro zpětnou vazbu

POTRESTÁNÍ

- běžná výchovná opatření – napomenutí a důtka tř. učitele, důtka ředitele
 - snížení známky z chování
 - převedení do jiné třídy
 - v mimořádných případech lze doporučit krátkodobý dobrovolný pobyt v diagnostickém ústavu, může být i podán návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy
2. oznámení o potrestání agresorů před celou třídou
3. ochrana oběti – potřebujeme bezpečnostní pojistku, která bude varovat při hrozícím nebezpečí – stanovení ochránců, sledování situace, péče v odborném zařízení, pozitivní informátoři, „horká linka“ s rodiči, ...

metoda usmíření

- co nejmenší skupinka zainteresovaných, agresor se stává obětí, jak se cítí a jak vše vidí v obráceném pohledu, následuje omluva agresora oběti a usmíření, skupina hledá společně cestu, jak stav zlepšit – vyjádří se všichni, kontrola situace po stanovené době
- použití u mírných projevů a počátečních stadií šikany

Specifické formy šikany

- šikana rasově motivovaná
- šikana umocněná drogou
- při šikaně vlivní ochránci agresorů brání nápravě
- „dobrovolné“ zotročování – prostřednictvím peněz hvězdy a manipulátora třídy
- sexuální šikana
- šikana v rámci integrace

! Případy rozvinuté šikany a školního „lynčování“/výbuch skupinového násilí vůči oběti/ – nutná pomoc škole zvenčí

1. překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti
2. domluva s dalšími pedagogy na další spolupráci a postupu při vyšetřování – žáci NESMÍ zůstat bez dozoru
3. zabránit domluvě na křivé skupinové výpovědi, možno třídu i rozdělit
4. pokračovat v pomoci a podpoře oběti, snažíme se navodit pocit bezpečí a ochrany, informujeme rodiče, VŽDY zabezpečíme co nejrychlejší posouzení stavu lékařem, popřípadě zprostředkujeme psychoterapeutickou pomoc /PPP/
5. ohlásíme věc Policii ČR
6. vyšetřování – rozhovor s obětí a informátory
 - nalezení vhodných svědků
 - individuální, případně konfrontační pohovory se svědky
 - rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi
7. spolupráce s dalšími institucemi – PPP, Policie ČR, středisko výchovné péče, orgán sociálně právní ochrany dítěte, FOD, K – centrum, apod.
8. nutno dále pracovat s agresory, i celým třídním kolektivem, nutné je vyloučit ze skupiny jádro agresorů, vytvoření třídní charty,
9. potrestání – viz výše

Schéma prevence školní šikany

- přítomnost specialisty na prevenci šikanování
- pedagogové společně vystupují proti šikaně
- program proti šikaně – odhalí šikanu a léčí ji
- spolupráce s dalšími odborníky
- pomoc a podpora MŠMT a krajských úřadů
- kontrola škol
- monitorování situace nevládními organizacemi

V současné době se stále více setkáváme s novým typem šikany tzv. **KYBERŠIKANOU**. Jde o zneužívání, obtěžování, vyhrožování nebo týrání jiné osoby přes elektronická zařízení. Patří sem:

- grooming – lákání na schůzku, využívání chatových místností pedofily
- cyberstalking – využívání internetu k obtěžování druhých
- flaming – nepřátelské a urážlivé chování uživatelů internetu
- happy slapping – netušící oběť je napadena a nahrávána
- phishing – pokus podvodně získat osobní informace

KYBERŠIKANA je časově neomezená, se širokým publikem, obsah se šíří velmi rychle, pachatelé jsou anonymní, je zde možno připustit i neúmyslnost. Pachatelé hledají uvolnění, uznání, hledání pocitu sounáležitosti, někdy může jít o demonstraci síly či vyjádření strachu.

DESATERO BEZPEČNÉHO UŽÍVÁNÍ INTERNETU

1. nikdy neuváděj své osobní údaje
2. chraň si své soukromí
3. buď ostražitý k internetovým známostem
4. pozor na schůzky sjednané po internetu
5. dospělí by měli poznávat internet spolu s dětmi, zajímat se, jak jej dítě používá, mluvit společně o něm
6. stanovíme pravidla užívání internetu
7. buď k internetu zdravě kritický
8. nekritizuj internetové bádání
9. vždy nahlas obsah, který se Ti jeví jako nezákonný
10. dodržuj internetovou etiku, klady internetu převažují nad zápory

PREVENCE:

- buďte vnímaví, mluďte s dětmi, schovávejte případné důkazy, vše nezákonné nahlaste
- naučte děti nesdělovat své osobní údaje
- definujte kyberšikanu a seznamte s ní děti, mnohdy netuší, čeho se dopouštějí, musíme vysvětlit důsledky tohoto jednání
- snažte se zabezpečit proti zneužití počítače ve škole
- zajistěte snadnost nahlášení nepřijatelného chování
- podporujte pozitivní využívání internetu
- snažme se posilovat empatii mezi žáky, pracujeme na klimatu kolektivu, vedeme děti k úctě k druhým, dáváme pozitivní zpětnou vazbu, vytváříme dobré vztahy

ŘEŠENÍ:

- podpořte oběť, aby čin nahlásila, zdůrazněte správnost tohoto řešení, zkontaktujte další zainteresované osoby, rodiče, zablokujte komunikaci
- nemstít se, zajistit důkazy a zabránit dalšímu obtěžování
- vše prošetřit – zaznamenat, schovat důkazy, popřípadě předat dál – rodičům, učitelům, policii
- zajistěte, aby se obtěžování dále neopakovalo – odstranění závadných stránek, využití kazeňských pravomocí – např. omezení přístupu k internetu, omezení užívání mobilu, ...
- stanovte trest, aby se jev neopakoval, zajistěte dostatečnou prevenci

OBĚŤ by neměla odpovídat, je nutné ukládat důkazy, snažíme se, aby mluvila o tom, co se jí děje

Jaký je dopad na oběť? Byla šikana prováděna anonymně? Byl materiál obecně rozšířen? Jak těžké bylo kontrolovat šíření materiálu?

Co bylo podnětem kyberšikany? Byl případ nezáměrný nebo byl odplatou za šikanování ostatních?

RADY PRO DĚTI

1. vždy respektuj ostatní
2. přemýšlej, než něco pošleš
3. nakládej se svým heslem jako se svým životem
4. nikomu neznámému nesděluj své osobní údaje
5. nedávej neznámým žádné své fotografie
6. braň se útočníkům
7. nemsti se a neopěťuj podobný způsob komunikace
8. schovej si důkazy
9. informuj o všem nezákonném – dospělého, správce webu, nebo služby, vedení školy
10. nebuď nevšímavý

LISTINA DĚTSKÝCH PRÁV NA INTERNETU

- mám právo bádát, učit se a využívat na internetu všechny dobré věci pro děti
- mám právo uchovávat veškeré informace o své osobě v tajnosti
- mám právo, aby mne nikdo na internetu neobtěžoval a netrápil
- mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím
- mám právo nevyplňovat na internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky
- mám právo vždy požádat někoho dospělého o pomoc
- mám právo nahlásit každého, kdo se podle mého názoru chová divně nebo dává divné otázky
- mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci
- mám právo, aby mi lidé na internetu prokazovali respekt
- na internetu mám právo cítit se bezpečně a být v bezpečí

PRAVIDLA BEZPEČNÉHO INTERNETU PRO RODIČE

1. poznávejte internet spolu s dětmi
2. dohodněte si pravidla používání internetu
3. upozorněte dítě, aby bylo opatrné při sdělování osobních údajů
4. mluvíte o možném riziku osobní schůzky s internetovým „kamarádem“
5. naučte dítě být zdravě kritickým k internetu
6. nebuďte příliš kritičtí k internetovému bádání dítěte
7. informujte odpovědné orgány o obsahu na internetu, který považujete za nezákonný
8. posilujte dodržování internetové etiky
9. poznávejte, jak dítě používá internet
10. pamatujte – kladné stránky internetu převažují nad těmi zápornými